

EEN PARELMOERRELIËF VAN CORNELIS BELLEKIN UIT DE COLLECTIE SEBA

C.J.H.M. Tax

An engraved shell made by Cornelis Bellekin from the Seba collection.

In 2001, on the occasion of its 75th anniversary, the Amsterdam Historical Museum acquired an engraved shell which had once belonged to the famous Albertus Seba (1665-1736), an apothecary at Amsterdam, who was the proud owner of an extensive collection of natural objects, that - though dispersed by auction 16 years after his death - was nevertheless kept alive in an equally extensive and sumptuous four-volume catalogue, published in Amsterdam between 1734 and 1765. The new museum exhibit is an almost perfect match, down to the smallest detail, of figure 9 on plate 85 of Volume 3 of Seba's *Thesaurus*. Its subject are three little boys dancing to the music of a panpipe and a tambourine, played by a satyr and a nymph. It carries a signature "c.b.f.", short for "Cornelis Bellekin fecit". Cornelis Bellekin was the most prodigious member of a family of mother-of-pearl engravers and worked at Amsterdam in the second half of the 17th century. His work was much coveted by contemporary collectors and includes engraved oyster, Nautilus and Turbo shells as well as ostrich eggs, decorated with mythological, biblical and genre motifs. Though much of his output must be presumed lost, quite a few pieces have survived and can now be seen in museums all over Europe and even in the United States. The recent acquisition by the AHM bears a faint promise of a future in which other objects by Bellekin may be rediscovered in order to find their rightful place in public collections.

In 1736 overleed te Amsterdam de in 1665 in Etzel in Oost-Friesland geboren apotheker Albertus Seba, die zich grote faam had verworven door zijn uitgebreide collectie naturalia. Deze verzameling, bijeengebracht dankzij een omvangrijk netwerk van relaties en opgebouwd uit schelpen, gesteenten, plantaardige en dierlijke preparaten en andere uitheemse naturalia, werd door eigentijdse kenners geprezen als één der fraaiste van Europa en oefende zelfs een grote aantrekkingskracht uit op buitenlandse potentaten. De verzameling die Seba bij zijn dood achterliet was overigens reeds zijn tweede. Een eerste collectie had hij in 1717 integraal weten te verkopen aan tsaar Peter de Grote.

De tweede verzameling was helaas een ander lot beschoren. Zij werd zestien jaar na de dood van de eigenaar, op 14 april 1752 en de daaropvolgende dagen, in het openbaar geveild en over geheel Europa verspreid. Maar gelukkig had Seba zo'n tien jaar voor zijn overlijden het plan opgevat om zijn verzameling in druk uit te geven en wel in meerdere lijvige folianten met duizenden uiterst nauwkeurige afbeeldingen, die ons een uitstekend beeld geven van de rijkdom en veelzijdigheid van de collectie. Seba zelf zou overigens slechts de eerste twee delen (uit 1734 en 1735) van het *Locupletissimi rerum naturalium thesauri accurata descriptio* ["Nauwkeurige beschrijving van de zeer omvangrijke schatkamer van zaken uit de natuur"] genoemde werk onder ogen krijgen. Het derde en vierde deel zouden pas in 1759 en 1765 verschijnen, nadat de verzameling zelf al was verstrooid.

Het derde deel van de catalogus is vanuit kunsthistorisch oogpunt wellicht het meest interessante, omdat hierin ook kunstvoorwerpen uit het bezit van Seba zijn opgenomen, te weten een groot aantal parelmoeren plaquettes met meest mythologisch graveerwerk en eveneens van gravures voorziene Nautilusschelpen. De uit gepolijste oesterschalen gesneden plaquettes staan tezamen afgebeeld op plaat LXXXV en één ervan, no. 9 in de linkerbenedenhoek van het linkerblad, is na eeuwenlange omzwervingen eindelijk weer in de stad van herkomst teruggekeerd.

Het reliëf in kwestie, volgens de beschrijving in de *Thesaurus* voorstellende "Drie kindertjes dansende op het geluit, dat een Bos-God en Bos-Godinne op hunne instrumenten maken", werd in 2001 door Christie's geveild en door het Amsterdams Historisch Museum bij gelegenheid van zijn 75-jarige jubileum aangekocht voor de som van (toen nog) 165.000 gulden (inv.nr. KA 20835). De voorstelling komt nagenoeg tot in de kleinste details overeen met de afbeelding in de *Thesaurus*, met als enig afwijkend detail de panfluit van de "Bos-God", die op het echte reliëf uit zes pijpen bestaat en op de gravure slechts uit vijf. Daarentegen is in beide gevallen de signatuur weer volkomen identiek.

Deze signatuur, bestaande uit de letters c.b.f., duidt erop dat het reliëf vervaardigd is door de bekende 17de-eeuwse parelmoersnijder Cornelis Bellekin, waarbij de "f." staat voor "fecit" ("heeft gemaakt"). Die bekendheid heeft overigens voornamelijk betrekking op zijn oeuvre, dat een groot aantal bewerkte oesterschalen en

Nautilusschelpen omvat, en niet op zijn levensloop, waarvan helaas maar bitter weinig bekend is. Weliswaar mag het als zeker gelden, dat hij behoorde tot een geslacht van parelmoerwerkers, waarvan de stamvader in 1604 vanuit Metz in Lotharingen verhuisde naar Utrecht en waartoe onder meer ook Cornelis' (leef)tijdgenoot Jan Belkien of Bellekien behoorde, van wie eveneens enkele fraai gegraveerde Nautilusschelpen bekend zijn, waaronder een exemplaar in het Natural History Museum te Londen, dat afkomstig is uit de verzameling van Sir Hans Sloane (1660-1753), met wie Seba gecorrespondeerd heeft; maar de feitelijke verwantschapsgraad is onbekend: men weet nog altijd niet wie Cornelis' vader was, noch waar of wanneer Cornelis is geboren en zelfs niet wanneer hij is gestorven. Uit het feit, dat de vroegste vermelding van de kunstenaar is aangetroffen in het rekeningboek van het Sint-Lucasgilde te Middelburg over de jaren 1662-63, gekoppeld aan een citaat uit het in 1753-54 te Frankfurt gepubliceerde verslag van een door Z.C. von Uffenbach gemaakte reis door de Nederlanden en Engeland, waaruit zou blijken dat Cornelis tijdens Uffenbach's bezoek aan Amsterdam in 1711 reeds zou zijn overleden, heeft men de conclusie getrokken, dat Cornelis' werkzame leven moet zijn samengevallen met de tweede helft van de zeventiende eeuw. In die actieve carrière beperkte Cornelis zich niet tot het werken in parelmoer, maar bracht hij ook voorstellingen in reliëf aan op struisvogeleieren. Daarnaast zijn van hem enkele schilderijtjes bewaard gebleven en ten minste één kopergravure.

De populariteit van Cornelis Bellekin blijkt, behalve uit Uffenbach's lovende opmerking "welcher der beste Perlenmutter-Schneider alhier gewesen", zowel uit het aantal bewaard gebleven voorwerpen met zijn signatuur als uit het grote aantal vermeldingen in veilingcatalogi van 17de- en 18de-eeuwse verzamelingen. Veel verzamelaars bezaten zelfs meerdere voortbrengselen van zijn hand, zoals de Amsterdamse brouwersweduwe Petronella de la Court (1624-1707), maar ook Seba, die behalve de recente aankoop van het AHM nog verschillende andere plaquettes met een meer volledige signatuur "c. bellekin" op dezelfde plaat liet vereeuwigen. Simon Schijnvoet, wiens kabinet op 26 augustus 1744 te Amsterdam werd geveild, bezat zelfs een twintigtal door Bellekin versierde schelpen. Bewaard gebleven voorwerpen (losse plaquettes, als deksel van zilveren dozen gemonteerde schelpen en van zilveren monturen voorzien Nautilus- en Turboschelpen) kunnen in tal van musea binnen en buiten Nederland bewonderd worden, waaronder het Rijksmuseum (Amsterdam), het Westfries Museum (Hoorn), het Louvre (Parijs), het Grünes Gewölbe te Dresden, het Kunsthistorisches Museum te Wenen, het museum te Bergen (Noorwegen) en het Wadsworth Athenaeum in Hartford (Connecticut, USA). Het Amsterdams Historisch Museum bezat reeds een zilveren doos met zowel aan de boven- als aan de onderzijde een schelp van Bellekin.

De onderwerpen voor zijn reliëfs ontleende Cornelis Bellekin aan de Griekse mythologie (vooral nimfen en putti, maar ook episoden uit de geschiedenis van respectievelijk Diana, Venus en Neptunus), de Bijbel (Geboorte van Christus, Vlucht naar Egypte, Wonderbare Visvangst), het boerenleven (gebaseerd op prenten van eigentijdse genreschilders), en zelfs het leven van de Oranjes ("Willem III en Mary Stuart op jacht", op een schelp in de collectie Seba). Daarnaast paste hij diverse versieringstechnieken toe op zijn Nautilusschelpen, zoals het uitsparen van ranken in de buitenste laag van de schelp, het aanbrengen van gegraveerde insecten in de parelmoerlaag, het snijden van hoofdjes of dolfijntjes in het naveleelt, het vervaardigen van helmpjes uit het vrijgelegde juveniele deel van de schelp en het graveren van wapenschilden in het blootgelegde septum boven zo'n helmpje. Deze technieken leerde hij met het klimmen der jaren steeds beter beheersen.

Cornelis Bellekin is, gezien het grote aantal bewaard gebleven voorwerpen, door de tijd redelijk gunstig behandeld. Toch moet het getalsmatig grootste gedeelte van zijn produktie in het gunstigste geval als "verborgen", in het ongunstigste geval als "verloren gegaan" beschouwd worden. De recente aanwinst van het Amsterdams Historisch Museum stemt in dit opzicht hoopvol. Het is nog lang niet uitgesloten, dat meer van Bellekin's voortbrengselen in de nabije toekomst hun rentree zullen maken in de kunstwereld. Maar zelfs wanneer dat niet het geval zou zijn, blijft Bellekin's reputatie als beste 17de-eeuwse parelmoerwerker onaangevochten.

Literatuur:

- BERGVELT, E. & R. KISTEMAKER (red.), 1992. - De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585-1735. Catalogus, Amsterdam & Zwolle.
 N.R.C. Handelsblad, 16 november 2001 (afbeelding in spiegelbeeld afgedrukt).
 SETERS, W.H. van, 1958. "Oud-Nederlandse Parelmoerkunst. Het werk van leden der familie Belquin, parelmoergraveurs en schilders in de 17e eeuw". - Nederlands kunsthistorisch Jaarboek 9: 173-238.
 TAX, C.J.H.M., 1995. "Nautilus Shells as collector's items in the "Kunst- und Wunderkammer"". - Vita Marina 43: (1-2): 11-26.

Adres van de auteur:
 Kempkeshoeve 55
 5262 NV Vught